

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Takiüddîn Ali es-Sübki'nin İbn Teymiyye Eleştirisi
-Talak Özelinde-
Criticism of Ibn Taymiyya by Taqī al-Dīn 'Alī al-Subkī:
The Context of Talāq

Yazar / Author
Abdurrahman CANER

Dr. Öğr. Üyesi, Ahi Evran Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü Fıkıh Ana Bilim Dalı,
Kırşehir / TÜRKİYE

abdurrahman.caner@ahievran.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-0292-0639>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article
Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 24/03/2023
Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 25/06/2023
Makale Yayın Tarihi: 30/06/2023
Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran / June
Yıl/Year: 21 **Sayı/Issue:** 41 **Sayfa /Page:** 31-69
Atıf/Citation: Caner, Abdurrahman. "Takiüddîn Ali es-Sübki'nin İbn Teymiyye Eleştirisi -Talak Özelinde-". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (Haziran 2023), 31-69. <https://doi.org/10.35209/ksuifd.1270577>
• Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

Takiyüddîn Ali es-Sübki'nin İbn Teymiyye Eleştirisi

-Talâk Özelinde-

Öz

Çalışma, Takiyüddîn Ali es-Sübki'nin talak özelinde İbn Teymiyye'ye yönelttiği eleştirileri konu edinmektedir. Sözü geçen zatlar, aynı dönemde yaşamış, aynı ilim havzasından beslenmişlerdir. Takiyüddîn Ali, Mısır ve Şâm bölgesinde idâri, kazâi görevler üstlenmiş, farklı medreselerde dersler vererek Şâfiî ulema arasında önemli yer edinmiştir. İbn Teymiyye ise daha çok tedris, irşad faaliyetlerine yoğunlaşmış, Hanbeli mezhebinin seçkin savunucularından biri olmuştur. Takiyüddîn Ali, İslam'ın geleneksel çizgisinin muhafazasından yana tavır alırken İbn Teymiyye bu çizgiye yönelttiği eleştirilerle dikkat çekmiştir. İbn Teymiyye'ye yöneltilen eleştiriler, o günün ilmî, fikrî yapısı ve seviyesine ışık tutması bakımından önemlidir. Takiyüddîn Ali'nin, mevzuyla ilgili eleştirileri üç başlıkta toplanabilir. Bunlar; aynı anda/mekânda verilen üç talakın bir talak sayılıp sayılmayacağı, bid'î talakın nâfiz olup olmadığı ve ta'liki talakın sadece kefarete gerektirip gerektirmediğiyle ilgili hususlardır. Çalışmanın amacı Takiyüddîn Ali'nin İbn Teymiyye'ye eleştiri yöneltirken kullandığı delilleri ve bunların gerekçelerini tespit ederek alana katkı sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Takiyüddîn Ali, İbn Teymiyye, Talak, Yemin.

Criticism of Ibn Taymiyya by Taqî al-Dîn 'Alî al-Subkî:

The Context of Talâq

Abstract

This study deals with the criticisms of Taqî al-Dîn 'Alî al-Subkî against Ibn Taymiyya in the context of talâq. The two aforementioned individuals lived in the same period and were fed from the same scientific pool. Taqî al-Dîn 'Alî undertook administrative and judicial duties in Egypt and Damascus, giving lectures in different madrasahs

and occupying an important place among Shāfi'ī scholars. On the other hand, Ibn Taymiyya, focused more on teaching and guidance activities and was one of the most important defenders of the Ḥanbalī sect. While Taqī al-Dīn 'Alī took a stand in favor of preserving the traditional line of Islam, Ibn Taymiyya drew attention with his criticisms of this line. The criticisms directed at Ibn Taymiyya regarding ṭalāq are important in terms of shedding light on the scientific, intellectual structure and level of that day. It is possible to collect Taqī al-Dīn 'Alī's criticisms on the subject under three headings. These; whether three ṭalāqs given at the same time/place are considered one ṭalāq. These are the issues related to whether bid'i ṭalāq is nafiẓ or not and whether ta'liqī ṭalāq only requires expiation. The aim of the study is to contribute to the field by identifying the evidences used by Taqī al-Dīn 'Alī while criticizing Ibn Taymiyya in particular and their reasons.

Keywords: Fiqh, Taqī al-Dīn 'Alī, Ibn Taymiyya, ṭalāq, swear.

Giriş

İslam tarihinde kimi aileler yöneticilik, kimileri de ilme hizmet vasfıyla öne çıkmıştır. İlme hizmetleriyle öne çıkan ailelerden biri de Sübkî ailesidir. Bu ailede yetişen şahsiyetlerin bir kısmı fıkıh, fıkıh usulü, hadis, tefsir, akâid ve tasavvuf gibi temel İslam ilimlerinde, bir kısmı tabakât ve terâcim gibi tarih alanında bir kısmı da dil bilimleri alanında temayüz etmişlerdir.¹ Sübkî ailesine mensup olup yazdığı eserlerle, yetiştirdiği talebelerle, üstlendiği idari ve kazâi görevlerle adından söz ettiren ve Şeyhu'l-islâm, ikinci Şâfiî olarak şöhret bulan kişilerden biri Takiyüddin Ali es-Sübkî'dir (ö. 755/1355). Yetiştirdiği döneme bakıldığında, İslam coğrafyası hem kendi iç sorunları hem de

¹ Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed, *Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*, thk. Mahmud Arnavûd (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1986), 8/192, 381, 388; Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah eş-Şevkânî, *el-Bedru't-Talî' bi mehâsini min ba'di karnî's-sânî'* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 1/467, 410; Ebü Nasr Tâcüddin Abdülvehhâb b. Ali b. Abdülkâfi es-Sübkî, *Tabâkâtu's-Şâfiyyetü'l-Kübrâ*, thk. Mahmud Muhammed et-Tenâhî (b.y.: Hicrun li't-Tibâati ve'n-Neşr, 1413), 8/308-309; İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Askalânî, *ed-Dureru'l-kâmine fi a'yâni mieti's-sâmine* (Saydarâbâd: Meclisu Dâireti'l-Mearif, 1972), 3/197.

Moğol saldırıları karşısında siyaseten zayıf düşmüş, toplumsal hayat da bundan olumsuz etkilenmiştir.² Zaman içerisinde oluşan itikâdî, felsefî ve amelî alanlarla ilgili geleneksel ve yerleşik algıya muhalif bazı cereyanlar ortaya çıkmıştır. Takiyüddin Ali, bu cereyanlar karşısında genel çizgiyi muhafaza etmekten yana tavır almış, İslam'ın ana gövdesine saldırı anlamına gelecek aykırı fikir ve düşünceleri bir anlamda bid'at olarak değerlendirmiştir. O, İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) itikâdî ve amelî alanlarla ilgili birçok görüşünü özellikle de talak meselesiyle ilgili fikirlerini genel kabulün dışında ve hatta ona aykırı olarak görmüş ve bu yönüyle onu şiddetle eleştirmiştir.

Bilindiği üzere İbn Teymiyye, İslam'ın itikâdî, ahlâkî ve amelî alanlarına yönelik bazı prensiplerinin sonraki Müslümanlar tarafından yanlış yorumlanıp uygulandığını savunmuş, bu meyanda bazı tasavvufî uygulamaların hurafe olduğu, Peygamberlerin kabirlerini ve bazı mukaddes mekânların ziyaretini de bid'at olduğu gerekçesiyle eleştirmiştir.³ Bid'at ve hurafelerle mücadelesiyle bilinen İbn Teymiyye'nin çağdaşı olan ve aynı ilim havzasından beslenen Takiyüddin Ali tarafından bid'at ehli olarak nitelendirilmesi dikkat çekici olduğu kadar düşündürücüdür. Bu çalışmada gelenekçi çizginin güçlü savunucularından Takiyüddin Ali'nin İbn Teymiyye'nin amelî alanla ilgili ve bu alanın da talak kısmına yönelik eleştirileri incelenmiştir. İbn Teymiyye'nin en çok tartışılan aynı anda veya aynı mekânda söylenen üç talakın bir talak sayılması gerektiği, bid'î talakın nâfiz olmadığı ve ta'likî talakın sadece kefarete gerektirdiği şeklinde özetlenebilen görüşlerine karşı Takiyüddin Ali'nin ileri sürdüğü delillere yer verilmiştir. Takiyüddin Ali'nin mevzuyla ilgili görüşleri tespit edilirken "*ed-Dürretü'l-mudiyye fi'r-red alâ İbn Teymiyye*" adlı eseri başta olmak üzere ilgili diğer eserlerinden de yararlanılmıştır.

² Ebu'l-Mehâsin Cemâlüddin Yusuf b. Tağriberdî, *en-Nucûmu'z-zâhire fi mulûki Mısır ve'l-Kâhire* (Mısır Dâru'l-Kutub, ts.), 10/159.

³ Ebü'l-Abbâs Takiyüddin Ahmed b. Abdülhalim b. Mecdiddin el-Harrânî, *el-Fetâvâ el-kübrâ li İbn Teymiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1987), 1/177.

1. Takiyüddîn Ali es-Sübki ve İbn Teymiyye'nin Hayatlarına Kısa Bir Bakış

Takiyüddîn Ali'nin İbn Teymiyye eleştirisine yönelik görüşlerine ve bu görüşlerin delillerine geçmeden önce hicri sekizinci asrın önemli âlimlerinden bu iki zatın hayat hikâyelerine kısaca değinmekte yarar vardır. Takiyüddîn Ali, 683/1284 yılında Mısır'ın Menüfiye köylerinden Sübk'te doğmuş, zikredilen yere nispetle kendisine es-Sübki denmiştir.⁴ Babası Zeynüddîn Abdülkâfi (ö. 735/1334), ilim çevrelerinde tanınan bir âlim olup Mısır'da kadılık görevinde bulunmuştur⁵. Fıkıh ilmini İbnü'r-Rif'a'dan (ö. 710/1310) tefsir ilmini Irâki'den hadis ilmini Dimyâti'den (ö. 705/1306), kıraat ilmini Takiyü's-Sâig'den, usul ilmini Bâci'den, (ö. 628/1330) hilaf ve mantık ilmini Seyfu'l-Bağdâdi'den nahiv ilmini de Ebû Hayyan'dan (ö. 745/1344) alan Takiyüddîn Ali, adı geçen ilimlerin tahsili için Şam, İskenderiyye ve Hicaz bölgelerine seyahat etmiştir.⁶ Süyüti'nin (ö. 911/1505) ifadesine göre farklı alanlarla ilgili yüz elli kadar eser telif etmiştir. Öyle ki hakkında eser te'lif etmediği konu ya da alan yoktur denilmiştir.⁷ O, Kazvîni'den (ö. 665/1266) sonra Şam Kâdu'l-kudatlığı görevini üstlenmiş ve Emevi Camii hatipliği yanı sıra Mısır ve Şam'ın meşhur medreselerinde tedris görevinde bulunmuştur.⁸ Şâfi mezhebinin önemli âlimlerinden sayılan Takiyüddîn Ali hem kendi döneminin hem de sonraki dönem ulemasının takdirini kazanmıştır. Örneğin önemli bir tarihçi, edebiyat âlimi ve şâir olan Safedi (ö. 764/1363) onunla ilgili şöyle demiştir: *İnsanlar Gazzâli'den (ö.505/1111) sonra onun gibisi gelmemiştir derler. Bana göre bu söz onun hakkını teslim etmekte yetersiz kalır. Zira o, Süfyan es-Sevrî (ö. 161/778) mesabesindedir.*⁹ Kısaca o, şeyhülîmam, şeyhülislam ve

⁴ İbnü's-Sübki, *Tabâkâtu's-Şâfiyye*, 10/136; İbnu'l-İmad, *Şezeratu'z-Zeheb*, 1/66.

⁵ İbnü's-Sübki, *Tabâkâtu's-Şâfiyye*, 10/89.

⁶ İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, 4/74; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrâhman b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Süyüti, *Hüsnü'l-muhâdara fi târihi Mısır ve'l-Kâhire*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhim, (b.y.: Dâru İhyâ, 1967), 1/321; İbnü's-Sübki, *Tabâkâtu's-Şâfiyye*, 10/139.

⁷ İbnü'l-imâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, 8/308.

⁸ İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, 4/74; İbnü'l-imâd, *Şezerâtu'z-zeheb*, 8/308.

⁹ Süyüti, *Hüsnü'l-muhâdara*, 1/321.

şeyhülmüslimin lakaplarıyla anıldığı gibi fâkih, muhaddis, müfessir, mukri, usulcü, kelamcı, dilci edebiyatçı, filozof, müçtehit, bütün ilimlere vakıf ve zamanının Şâfiî'si gibi vasıflarla da anılmıştır.¹⁰ Hak ve adaletin korunması hususunda titiz davranan Takiyüddin Ali, dilinden zikir ve tesbihi eksik olmayan biri olarak tanınmıştır.¹¹ 756/1355 yılında Şam'da hastalandıktan sonra Mısır'a dönen Takiyüddin Ali, orada vefat etmiş ve Sufiler mezarlığına defnedilmiştir.¹²

Asıl adı Takiyüddin Ahmed b. Abdülhalim olan İbn Teymiyye ise, 661/1263 yılında Harran'da doğmuş, Moğolların bölgeye saldırılarının yoğunlaşması neticesinde ailesiyle birlikte Dımaşk'a göç etmiştir.¹³ Dedesi, amcası ve babası Hanbelî fukahasından olup bu mezhebin bölgede yayılmasına önemli katkı sağlamışlardır.¹⁴ Bölgenin birçok ulemasından ders alan İbn Teymiyye, babasının halefi olarak Sükkeriye Dârü'l-hadisindeki derslerine ilave olarak Emeviye Camii'nde de tedris faaliyetinde bulunmuş¹⁵ ve zamanla mezhebin en önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Geniş halk kitlelerinin ve yöneticilerin teveccühüne mazhar olan İbn Teymiyye, Memluk yöneticilerin yanında Moğollara karşı savaşmış ve halkı bu konuda bilinçlendirip cihada teşvik etmek için ciddi çaba sarf etmiştir.¹⁶ Ortaya çıkan bazı akımlara ve halk arasında uygulana gelen bir kısım uygulamalara sert tepki göstermiş, bazen de talebe ve taraftar grubuyla fiziki müdahalelerde bulunmuştur. Özellikle yazdığı eserlerde savunduğu fikirler ulema ve ümeradan geniş kesimleri rahatsız etmiş, hakkında

¹⁰ İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, 4/74; İbnü'l-îmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, 8/308; Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, 1/321.

¹¹ Şevkani, *el-Bedru't-tâli'*, 1/467; İbnü's-Sübki, *Tabâkâtu's-Şâfiyye*, 8/308-309, 10/139; İbn Hacer, *ed-Dureru'l-Kâmine*, 4/74.

¹² İbnü's-Sübki, *Tabâkâtu's-Şâfiyye*, 10/315; İbn Hacer, *ed-Dureru'l-kâmine*, 4/74; Şevkani, *el-Bedru't-tali'*, 1/468.

¹³ Ebu'l-Fidâ İmâdüddin İsmâil b. Şihâbüddin Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1986), 13/241; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, 1/168; Ebü Gays Muhammed Hayrüddin b. Mahmud b. Muhammed b. Ali ez-Zirikli, *el-A'lâm*, (b.y.: Dâru'l-İlim li'l-Melâyin, 2002), 1/144; Ebü-s-Safâ Salahuddîn Halil b. İzzeddîn Aybek es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefâyât* (Beyrut: Dâru İhyâ, 2000), 7/11.

¹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 13/185, 303; İbnü'l-İmâd, *Şezeratu'z-zeheb*, 11/143.

¹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 13/303.

¹⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 13/14.

tahkik ve soruşturmaların yapılmasına neden olmuş, yapılan soruşturmaların neticesinde defalarca hapse girip çıkmıştır. Eser telif etmesi yasaklanan ve bu sebeple kalem ve kâğıdı elinden alınan İbn Teymiyye 728/1328 yılında hapisanede vefat etmiştir.¹⁷ Hem iyi bir hatip hem de en velûd müellifler arasında yer alan İbn Teymiyye, ileri sürdüğü görüşlerle tüm İslam coğrafyasını derinden etkilemiş ve en çok tartışılan âlimler arasında yer almıştır.

2. Takiyüddîn Ali es-Sübki'nin İbn Teymiyye Eleştirisi

Takiyüddîn Ali es-Sübki, İbn Teymiyye'yi itikadi ve ameli alanlarla ilgili bazı meselelerde icmaya muhalif görüş beyan ettiği gerekçesiyle eleştirmiş ve onu bid'atçı olarak nitelendirmiştir. Ona göre İbn Teymiyye, Kur'an ve Sünnet'e ittiba adı altında yeni fikirler ihdas etmekte bunu yaparken de insanları hakka çağırıldığını ve hidayet yoluna davet ettiğini iddia etmektedir. Hâlbuki o, böyle yaparak aslında İslam ümmetinin üzerinde ittifak ettiği ve icma ile sabit olan ahkâmı tağyir etmiş olmaktadır.¹⁸ Yine ona göre İbn Teymiyye, itikâdî alanla ilgili Allah'ın zat ve sıfatları hakkında tecsim ve hudûsu çağrıştıran bazı görüşler savunmuştur.¹⁹ Onun bu görüşleri, Ehl-i Sünnet itikadına mensup hiçbir âlim tarafından savunulmadığı gibi ümmetin üzerinde icma ettiği genel görüşe de muhaliftir. Takiyüddin Ali'ye göre İbn Teymiyye'nin itikâdî konularla ilgili icmaya muhalif görüşleri, ameli alanla ilgili muhalif görüşlerinden çok daha tehlikelidir.²⁰ Çünkü akideye dair yanlış bilgiler, kişileri dinden çıkarabilmektedir. Takiyüddin Ali, İbn Teymiyye'nin hem itikâdî hem de ameli alana yönelik yanlış bulduğu fikirlerine dair birkaç eser telif etmiştir.²¹ Fakat çalışmanın kapsamı, İbn Teymiyye'nin tüm görüşlerine teker teker yer vermeyi mümkün kılmadığı için konu sadece onun talak meselesi

¹⁷ Zirikli, *el-A'lâm*, 1/144; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefâyât*, 7/11; Ferhat Koca, "İbn Teymiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/391.

¹⁸ Ebü'l-Hasen Takiyüddîn Ali b. Abdülkâfi, *ed-Dürretü'l-mudiyye fi'r-red alâ İbn Teymiyye* (Dımaşk: Matbaatü't-Terakkî, 1347), 6.

¹⁹ Takiyüddîn Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 7.

²⁰ Takiyüddîn Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 7.

²¹ Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara*, 1/321.

hakkındaki eleştirisiyle sınırlı tutulmuştur. Yukarıda da ifade edildiği üzere Takiyüddin Ali, İbn Teymiyye'yi talak meselesiyle ilgili üç başlıkta eleştirmiştir. Bunlar; bid'î talak'ın nafiz olup olmadığı, üç talak'ın bir talak sayılıp sayılmayacağı ve ta'likî talakın talak olarak kabul edilip edilmeyeceğiyle ilgili konulardır. Burada konuya temel oluşturması bakımından öncelikle talak kavramı ve onun çeşitlerine kısaca temas edilecek sonra İbn Teymiyye'nin zikri geçen meseleler hakkında ileri sürdüğü görüşlere ve bunların delillerine değinilecek akabinde Takiyüddin Ali'nin İbn Teymiyye'yi eleştirirken ileri sürdüğü delillere yer verilecektir.

Sözlükte serbest bırakmak, boş kalmak, salıvermek manasına gelen talak kelimesi,²² ıstılahta belli lafızlarla nikâh akdinin bozulması anlamında kullanılır.²³ Bu genel yaklaşımla beraber klasik dönem fıkıh eserlerinde talak için farklı tanımlar da yapılmıştır. Örneğin talak için; “Belli bir lafız veya onun yerine geçen bir sözle hemen veya gelecekte nikâh akdinin geçersiz kılınması”²⁴ şeklinde tanım yapıldığı gibi “Bir sebebe bağlı olmaksızın kocanın nikâhı sona erdiren tasarrufu”²⁵ şeklinde de tanım yapılmıştır. Hemen belirtmek gerekir ki Kitap ve Sünnet'te aile birlikteliğine ve evliliğin devamına yönelik teşvik edici ifadeler yer almış ancak şiddetli geçimsizlik gibi bir kısım gerekçelere dayalı olarak talak da meşru görülmüştür.²⁶ Yine aile kurumu önemsendiğinden bu kuruma zarar verici söz ve eylemlerden uzak durulması gerektiği belirtilmiştir. Bu manada fıkıh eserlerinde nikâh akdini bozan söz ve eylemlere ayrıntılı yer verilmiş bunun için bazı şartlar ileri sürülmüştür. Farklı ölçütler esas alınarak değişik

²² Ebû Abdîrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-ayn* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 3/57; Ebu'l-Fazl Camâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab* (Kâhire: Dâru'l-Mearif, 1119), 4/2692.

²³ Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr el-Merğînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, thk. Talâl Yusuf (Beyrut: Dâru İhyâ, ts.), I/209; Halil İbrâhim Acar, “Talâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/496.

²⁴ Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülazîz İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992), 3/226.

²⁵ Âläuddîn Ebû Bekr, b. Mes'ûd el-Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertibi's-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1986), 3/135.

²⁶ bk. Talâk 65/1-7.

tasniflere tabi tutulan talak, Kitap ve Sünnet'e uygunluk açısından sünni ve bid'i kısımlarına ayrılmış, bu iki temel kaynağın öngördüğü şartlara uygun gerçekleşene sünni, hayız döneminde veya cinsel birliktelikten sonra kişinin eşini boşamasına da bid'i talak denmiştir.²⁷ Geri dönüşü olup olmaması açısından da talak; ric'i ve bâin, herhangi bir şarta bağlı olup olmaması bakımından, tencizî ve ta'likî kısımlarına ayrılmış, bunlardan ta'likî olanı da kendi içerisinde farklı başlıklara ayrılarak tartışılmıştır.²⁸

2.1. Bid'i Talak ve Onun Nefâzı

Takiyüddin Ali, genel kabul çerçevesinde talakı, naslara uygunluk açısından ikiye ayırmakta ve hayız döneminde olduğu gibi haram yolla gerçekleşen talakı bid'i, bu şekilde olmayanı ise sünni talak olarak ifade etmektedir.²⁹ İbn Teymiyye de bu tür talakın naslara uygun olmadığını kabul etmektedir. Dolayısıyla ona göre bid'i talak; kocanın eşini hayız döneminde iken ya da onunla cinsel ilişkiye girdikten sonra hamile olduğu belli olmadan boşamasıdır.³⁰

Aslında kadının hayız döneminde iken ya da temizlik döneminde olup cinsel birliktelikten sonra kocanın eşini boşaması ittifakla haram kabul edilmiştir. Çünkü böyle bir boşama naslar tarafından açıkça yasaklanmıştır. Ancak naslar tarafından yasaklandığı halde gerçekleşen bir talakın geçerli olup olmadığı tartışılmıştır. Başta Zahiriler olmak üzere İbn Teymiyye ve bir kısım âlimlere göre, bu şekilde yapılan bir boşama Kitap, Sünnet ve İcma'ya aykırı olduğu gerekçesiyle haramdır ve haramlığı sebebiyle de bid'i talak bağlayıcı değildir. Zira yetkisiz yapılan fiil ve işlemler geçersiz olduğu gibi böyle bir işlem de geçersiz kabul edilmelidir. Çünkü şâri tarafından kocaya

²⁷ İbn Âbidin, *er-Reddül-muhtâr*, 3/276; Ebü Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Muhezzeb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts), 3/341; Mehmet Selim Aslan, *İslâm Aile Hukuku* (Bursa: Emin Yayınları, 2019), 212.

²⁸ bk. Şemsüleimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993), 6/33; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 3/201; Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), 11/226; Ebü Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme, *el-Muğni li İbn Kudâme* (b.y.: Mektebetül-Kâhire, 1968), 7/433.

²⁹ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretül-mudiyye*, 9.

³⁰ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ*, 3/287.

hayız döneminde eşini boşama yetkisi verilmemiştir. Şâri tarafından verilmeyen bir yetkiye dayanarak boşama yapılırsa bu yok hükmünde sayılır.³¹ O mevzuyla alakalı olarak şu rivayeti zikreder. Abdullah b. Ömer, eşi hayızlı iken onu boşadı. Durumdan haberdar olan Hz. Peygamber Hz. Ömer'e "Ona söyle eşine dönsün. Eşi temizleninceye kadar onu yanında tutsun. Sonra hayız olup temizlensin sonra tekrar hayız olup temizlensin, temizlik döneminde iken ister onu tutsun isterse onunla cinsel ilişkiye girmeden boşasın. İşte Allah'ın kadınların iddetiyle ilgili emrettiği boşama budur."³² Ona göre burada Hz. Peygamber, İbn Ömer'e eşinin hayız dönemini bitirip temizlik dönemine girmesi ve onunla cinsel temas kurmadan boşama yapması gerektiğini buyurarak aslında önceki tasarrufunun geçersiz olduğunu belirtmiştir. Aksi takdire "ona söyle hanımına dönsün" ifadesinin bir anlamı olmaz. O yukarıdaki rivayetin hükmünü pekiştiren şu rivayete de yer verir. "Kim bizim emrimize aykırı iş yaparsa bu yaptığı reddedilmiştir"³³ Bu rivayet, Allah ve resulünün belirlediği sınırlara riayet etmeden yapılan hiçbir işin bağlayıcı ve nâfiz olmadığını ortaya koymaktadır. Buna haram yolla gerçekleşen talak da dâhildir. Bununla beraber İbn Teymiyye, "ona söyle hanımına dönsün" ifadesinden hareketle bazılarının yapılan boşamanın geçerli olduğunu sonucunu çıkarttıklarını ancak bu iddianın usul ve naslara uygunluk açısından daha zayıf kaldığını dile getirmektedir.³⁴

Takiyüddin Ali de bid'î talakın haram olduğunu kabul etmektedir. Ancak ona göre bid'î talak haram olmakla beraber nâfizdir. Yani böyle bir talak gerçekleşmesi durumunda geçerli olacaktır. O bu konuda âlimler arasında büyük bir uzlaşının olduğunu sadece Zahiriler ile İbn Teymiyye gibi bazı âlimlerin buna karşı çıktığını savunur.³⁵ Dolayısıyla ona göre bu konuda olumsuz görüşe sahip olanlar,

³¹ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ*, 3/289.

³² Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrâhim el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh* (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422), "Talak", 2/44; Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh* (Beyrut: Dâru İhyâ, ts.), "Talak", 9.

³³ Müslim, "Akdiye", 17.

³⁴ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ*, 3/247.

³⁵ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 11.

mevzuya bir bütün olarak bakamamış, tartışmaya mesned teşkil eden nastaki asıl maksadı tam olarak kavrayamamışlar. Çoğunluk ise nassın izahı hükmünde olan başka naslardan da yararlandıkları için isabet etmişlerdir.³⁶ Takiyüddîn Ali de mevzuyla ilgili görüşünü yukarıda yer verilen İbn Ömer rivayetine dayandırır. Ona göre bid'î talakın geçersizliğini savunanların görüşlerini Abdullah b. Ömer'in rivayetine dayandırmaları ve bu rivayetten hareketle bid'î talakın yok hükmünde olduğunu söylemeleri³⁷ yanlıştır. Zira sahabeden Hz. Ali'nin de dâhil olduğu çoğu âlim, bu rivayeti onlar gibi anlamamış aksine bunun bid'î talakın geçerli olduğuna delil saymışlardır. Nitekim Hz. Peygamber, Abdullah'tan eşine dönmesini istemiştir. Geçerliliği olmayan şeye tekrar dönüş istenmez. Diğer bir ifadeyle talak vaki olmasaydı Peygamber onun tekrar dönmesini emretmez ve hayız dönemlerini iki değil, üç olarak zikretmesi gerekirdi.³⁸ Ayrıca İbn Ömer'in yaptığı bu boşamanın bir talak olarak sayıldığını belirten başka rivayetler de mevcuttur.³⁹

Görüldüğü üzere hayız halinde iken veya temizlik döneminde olup cinsel birliktelikten sonra gerçekleşen talakın haramlığı konusunda her iki âlim arasında ittifak varken onun nefâzı konusunda ihtilaf edilmiştir. Takiyüddîn Ali, mevzuyla ilgili İbn Teymiyye'yi eleştirirken yoruma açık rivayete ve âlimlerin ittifakının olduğu tezine dayanmıştır. Dolayısıyla mevzuyu delillendirmede sathi kaldığı söylenebilir. Zira aynı argümanları İbn Teymiyye kendi görüşünü pekiştirmek için kullanmış ayrıca ilave deliller de sunmuştur.

2.2. Üç Talak Meselesi

Aynı temizlik döneminde veya aynı anda gerçekleşen üç talakın Kitap ve Sünnet'te öngörülen talaka uymadığı gerekçesiyle bid'î talak

³⁶ Takiyüddîn Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 9.

³⁷ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saïd b. Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts), 9/372-275.

³⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/16; Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtûbî, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktasid* (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2004), 3/86; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 10/114-117; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 1/224.

³⁹ bk. Buhâri, "Talâk", 1; Müslim, "Talâk", 1; Ebu Bekr Abdürrezzâk b. Hümâm b. Nâfi', *el-Musannef* (Beyrut: Mektebü'l-İslâmî, 1403), 6/308.

kapsamına alınması mümkün olmakla beraber uygulamada ondan farklı değerlendirilmiştir. Mevzuyla ilgili üç görüş öne çıkmıştır. Zahiriler, Kitap ve Sünnet'e uymadığı gerekçesiyle aynı anda veya aynı temizlik döneminde gerçekleşen üç talakın yok hükmünde olduğu ve hiçbir bağlayıcılığının olmadığı görüşünü savunurlar.⁴⁰ Sahabe ve tabiinin bir kısmına, dört mezhep imamına ve Takiyüddin Ali'nin de içinde yer aldığı selef âlimlerinden bazılarına göre aynı temizlik döneminde veya aynı anda söylenen üç talak, üç talak olarak kabul edilir.⁴¹ Diğer bir ifadeyle üç talak ifadesinin kullanılmasıyla bütün talak hakları kullanılmış olur. İbn Mes'ud, İkrime, Davûd ez-Zâhirî, İbn Teymiyye, İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) ve Şevkânî (ö. 1250/1834) gibi bazı âlimlere göre aynı temizlik döneminde veya aynı anda söylenen üç talak bir talak olarak kabul edilir.⁴² İki talak hakkı bâki kalır. İbn Teymiyye aynı anda söylenen üç talakın bir talak sayılması gerektiğiyle ilgili Kitap ve Sünnet'ten birçok delil ileri sürer. Burada çalışmanın sınırlılığı sebebiyle zikredilen delillerden iki tanesine yer verilecektir.

İbn Teymiyye Kur'an'dan şu delile yer verir. الطلاق مرتان “talak iki defadır”⁴³ Ona göre burada “talak iki talaktır” denmeyip “iki defadır” denmesi iki ayrı defa söylenmeye işaret eder. Diğer bir ifadeyle bu ifadeden kocanın eşini bir defa ve daha sonra bir defa daha boşaması gerektiği anlaşılmaktadır. Nitekim bir kişiye “iki defa Allah'ı zikret”, üç defa Allah'ı zikret”, “yüz defa Allah'ı zikret” denmesi halinde o kişiye söylenen miktar kadar Allah'ı zikretmesi gerektiği anlaşılır. Şayet kişi, tek seferde “yüz defa sübhanallah” ya da “bin defa elhamdülillah” derse bu ifade ile yüz veya bin defa değil, bir defa tesbih etmiş olur. O, buradan hareketle kocanın eşine aynı anda “üç defa boş ol” demesi durumunda bunun bir talak sayılması gerektiğini söyler.⁴⁴

⁴⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/384.

⁴¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/73; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/96; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir*, 10/160; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/405.

⁴² İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ*, 3/271; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Neylü'l-evtâr* (Mısır: Dâru'l-Hadis, 1993), 6/273.

⁴³ Bakara 2/229.

⁴⁴ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ*, 3/250.

İbn Teymiyye, görüşünü desteklemek için konuyla alakalı birçok rivayeti de zikreder. O, Hz. Peygamber dönemi ile Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in ilk dönemlerine kadar aynı anda söylenen üç talakın bir talak sayıldığına dair rivayetlere yer verir ve Hz. Ömer tarafından bunun üç olarak karara bağlandığına dikkat çeker. Ona göre diğer bazı uygulamalarda olduğu gibi Hz. Ömer, devlet başkanı sıfatıyla ve ihtiyaca binaen bu kararı almıştır. İhtiyaç değiştiğine göre hüküm de değişebilir.⁴⁵

İbn Teymiyye'ye göre haram olan bir şeyin üzerine hüküm bina edilmez. Dolayısıyla üç talakın hem haram olduğu hem de bağlayıcı olduğu tezi makul değildir. Ona göre tek seferde söylenen üç talakın üç talak olarak sayılması gerektiğiyle ilgili ileri sürülen tüm rivayetler zayıf olduğu için delil kabul edilmez.⁴⁶

Takiyüddin Ali, aynı temizlik döneminde ya da aynı anda söylenen üç talakın tıpkı hayız döneminde söylenen talak gibi bid'î, fakat nafiz olduğunu selef âlimlerinin çoğunun da bu görüşü benimsediğini ifade eder.⁴⁷ Yine ona göre âlimlerin büyük bir kısmı aynı temizlik döneminde veya aynı anda söylenen üç talakı bir değil, üç talak olarak kabul etmişlerdir. O, konu hakkında selef âlimlerinin görüşlerini destekleyen şu rivayetleri zikreder: Adamın biri İbn Abbas'a gelerek "Amcam, eşini (aynı anda) üç talakla boşadı" dedi. İbn Abbas "Allah onu pişmanlığa sevk etmiş ancak ona bir çıkış yolunu da bırakmamıştır"⁴⁸ dedi. Enes b. Malikin belirttiğine göre eşini aynı anda üç talakla boşayan bir adam Hz. Ömer'e getirildi. Hz. Ömer, onun canını acıtacak şekilde dövdü ve onları ayırdı.⁴⁹ İmran b. Hüsayn'a bir mecliste eşini üç talakla boşayan adamın durumu soruldu. İmran "Adam günah işledi" dedi ve onları ayırdı.⁵⁰ Nafi'nin ifadesine göre Hz. Ömer şöyle demiştir: "Kim eşini üç defa boşarsa rabbine isyan etmiş ve eşi

⁴⁵ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ*, 3/253.

⁴⁶ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ*, 3/253.

⁴⁷ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 10.

⁴⁸ Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 7/552.

⁴⁹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 7/547.

⁵⁰ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 7/544.

de boşanmış olur."⁵¹ Takiyüddin Ali'ye göre Sahabeden aktarılan bu haberler, aynı anda verilen üç talakın sünni talaka aykırı olması nedeniyle haram ama nafiz olduğunu ortaya koymaktadır. O, haram olduğu halde üç talakın geçerliliğini İslam'ın bu işe verdiği önemle izah etmeye çalışmıştır. Nitekim Hz. Peygamber, "Üç şeyin ciddisi de ciddi şakası da ciddidir. Bunlar nikâh, talak ve ric'attır"⁵² buyurmuştur. Dikkat edilirse burada Hz. Peygamber şaka yollu söylenen talak ifadelerini da ciddi olarak yapılarına dâhil etmiştir. Bazı âlimler, bu hadise dayanarak şaka olarak talak lafızlarını kullanarak boşanmak isteyen kişinin boşamasını geçerli saymıştır.⁵³ Dolayısıyla kişi talak lafzını mizah ya da eğlence olsun diye kullanıp bununla nikâh akdini kast etmese de yetkili merci, onun kastını değil, kullandığı lafzı esas almış ve o lafza göre hüküm vermiştir.⁵⁴

Takiyüddin Ali üç talak meselesinde İbn Teymiyye'nin adını doğrudan anıp onu eleştirmek yerine genel bir değerlendirme yapmakla yetinmiştir. Ancak o bu değerlendirmeye İbn Teymiyye'yi doğrudan olmasa da dolaylı olarak eleştirmiş olmaktadır. Zira yukarıda da yer verildiği üzere İbn Teymiyye aynı anda verilen üç talakın üç değil bir talak olduğu görüşünü savunmuştur.⁵⁵ Bilindiği üzere İbn Teymiyye, bu görüşün öncüsü değil savunucularından biridir. Bu sebeple Takiyüddin Ali onun ismini zikretmeksizin görüş sahiplerini eleştirmekle iktifa etmiştir. Takiyüddin Ali, İbn Teymiyye'ye yönelik asıl eleştirilerini ise ta'liki talakla bağlantılı olarak yapmıştır.

⁵¹ Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî*, thk. Şuayb Arnavud (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004), 5/58; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 5/555.

⁵² Ebu Dâvud Süleyman b. Eş'as b. İshâk eş-Sicistânî, *Süneni Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddin (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.), "Talak", 10; Ebû İsa Muhammed b. İsa, b. Sevre et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1975), "et-Talâk ve'l-li'an", 9; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid Mâce el-Kazvinî, *Sünenü İbn Mâce* (Mısır: Dâru İhya, ts), "Talak", 13.

⁵³ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 3/187; Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, 10/263; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/80.

⁵⁴ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 10-11.

⁵⁵ İbn Teymiyye, *el-fetâvâ el-kübrâ*, 3/255; Geniş bilgi için bk. Cemile Yavuz -Yunus Araz, "İbn Teymiyye'nin Talak Çeşitleri ve Üç Talak ile İlgili Görüşleri", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 355-380.

2.3. Ta'liki Talak ve Hükümü

Belli bir şarta/zamana bağlı olup olmaması açısından talak, münecciz, muzâf ve muallak olmak üzere üçe kısma ayrılmıştır. “Seni boşadım” veya “sen boşsun” gibi bir şarta ya da zamana bağlanmadan yapılan boşama türüne münecciz talak denir.⁵⁶ “Sen yarın boşsun” şeklinde belli bir zamana bağlanan boşama türüne muzâf boşama,⁵⁷ “İznim olmadan evden ayrılırsan boşsun” şeklinde yapılan boşamaya ise muallak talak denir.⁵⁸ Muallak talak şart edatıyla yapılabildiği gibi şart edatı olmadan da yapılabilir. “Bana talak gereksin ki bu işi yapmayacağım” şeklinde gerçekleşen talak, bağlam olarak şartlı talak kapsamındadır. Buna yemin talakı da denir. Takiyüddin Ali'nin de dâhil olduğu fukahanın çoğunluğuna göre şartlı talakın her iki çeşidi de geçerli olup şart yerine gelmesi durumunda talak da gerçekleşir.⁵⁹ Münecciz talakın geçerliliği konusunda görüş birliği var iken aynı şey şarta ve zamana bağlı olan ta'likî talak için söylenemez.

Başta Zâhiriler olmak üzere bir kısım âlimlere göre ise naslarda öngörülen boşama şekline uymaması nedeniyle ta'liki talakın her iki çeşidi de geçersizdir. Mevzuyla ilgili İbn Hazm şöyle demektedir; Boşama, Allah'ın emrettiği şekilde, yemin de Hz. Peygamberin talimi çerçevesinde olursa geçerli olur. Bu iki kaynağa uymayan uygulamaların herhangi bir geçerliliği yoktur.⁶⁰ Dolayısıyla ta'likin her iki çeşidi için ne talak gerçekleşir ne de kefarete gerekir.

İbn Teymiyye ise Takiyüddin Ali'nin ithamlarına reddiye olmak üzere ta'liki talak konusunda müstakil bir eser kaleme almış, orada görüşlerine ve karşıt görüşlere etraflıca yer vermiştir. O söz konusu eserde ne çoğu fukaha gibi ta'liki talakı bütünüyle geçerli saymakta ne de Zahiriler gibi toptan reddetmektedir. Ona göre tencizi ifadelerle söylenen talak geçerlidir. Kasem sigaları kullanılarak söylenen

⁵⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/127; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/413; Aslan, *İslâm Aile Hukuku*, 221.

⁵⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/119.

⁵⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/103; Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, 10/193; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/433; Aslan, *İslâm Aile Hukuku*, 221.

⁵⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 8/136; Şevkânî, *Neylül-evtâr*, 6/313.

⁶⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/479.

ifadeler boşama değil, yemin kapsamında değerlendirilir. Ta'liki ifadelerde ise niyete bakılır. Bu tür ifadelerle teşvik veya men kast ediliyorsa yemin, boşama kast ediliyorsa talak kabul edilir.⁶¹

İbn Teymiyye ta'liki talak hususundaki görüşlerini, yeminle ilgili hükümleri düzenleyen naslara dayandırmakta ve şartın gerçekleşmesi durumunda talak değil, sadece yemin kefareti gerekeceğini ifade etmektedir. O, ayrıca görüşünü desteklemek için sahabe ve tabiin uygulamalarını da zikretmekte ve onların bu tür talakı köle azadıyla ilgili yapılan yemine benzeterek hüküm verdiklerini dile getirir. Ona göre sahabe ve tabiin, köle azadı için yapılan yeminlerde şart gerçekleşmediği takdirde köle azat etmek yerine kefarete ödemeye hükmediyorlardı.⁶² Allah katında teşvik edilen bir ibadet olarak köle azadı için yapılan yeminde şart yerine gelmediği takdirde kefarete yeterli oluyorsa sevimsiz bir durum olan boşama ile ilgili yeminde de öncelikli olarak kefarete geçerli olmalıdır.⁶³ Ayrıca ona göre İbn Hazm ve Tavus b. Keysan (ö. 106/725) gibi selef âlimleri de köle azat etme yemininde talaka değil, kefarete hükmediyorlardı.⁶⁴

İbn Teymiyye'ye göre ta'liki talakın bir bütün olarak geçerli olduğuna dair görüş, sağlam temellere oturmamaktadır. İlgili görüşün yaygınlığından dolayı bazıları araştırmaya gerek duymaksızın icma olduğunu iddia etmiştir.⁶⁵ Yine ona göre bu görüşü savunanların temel dayanakları şart gerçekleştiği takdirde sonuçta gerçekleşir mantığına dayanan mantıki bir önermedir. Bu ise son derece zayıf bir gerekçedir.⁶⁶

Takiyüddin Ali ise, şarta bağlı olup olmaması açısından talakı ikiye ayırmakta, "Sen boşsun" gibi herhangi bir şart ileri sürülmeden

⁶¹ Ebü'l-Abbâs Takiyüddin Ahmed b. Abdülhalim b. Mecdiddin İbn Teymiyye el-Harrânî, *er-Red ale's-Sübki fî mes'leti ta'liki't-talâk*, thk. Abdullah b. Muhammed el-Mezrû' (Cidde: Dâru Âlemi'l-Fevâid, ts), 126-127.

⁶² İbn Teymiyye, *er-Red-ale's-Sübki*, 138.

⁶³ İbn Teymiyye, *er-Red-ale's-Sübki*, 153.

⁶⁴ İbn Teymiyye, *er-Red-ale's-Sübki*, 143-144.

⁶⁵ İbn Teymiyye, *er-Red-ale's-Sübki*, 810-811.

⁶⁶ İbn Teymiyye'nin ta'liki talakla ilgili görüşleri için bk. Kâşif Hamdi Okur, "İslam Hukuku'nda Boşanma Yemini (Talâka Yemin) Meselesi", *Hitit Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (2009), 5-30.

gerçekleşen talakın müneccez, “ayın başı gelirse sen boşsun”, “eve girersen boşsun” gibi şarta bağlı olarak gerçekleşenin ise muallak talak olduğunu ifade eder. Yine ona göre talak, ta’likî kabul eden mevzulardan biri olup bu talak çeşidine sadece Rafizilerin bir kısmı itiraz etmiştir. Zâhirilerin konuyla ilgili itirazının ise bir kıymeti yoktur. Çünkü mevzu hakkında icma oluştuktan sonra Zahiriler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla onların itirazı icmaya zarar veremez.⁶⁷ Takiyüddin Ali, ta’likî talakın nefaz zamanına dikkat çekerek şart koşulan durumun o andan itibaren mi yoksa şartın gerçekleşme anından itibaren mi vâki olacağı konusunda ulema arasında ihtilaf bulunduğunu dile getirir. Diğer bir ifadeyle “ayın başı gelirse sen boşsun” denildiğinde talak, söz söylendiği andan itibaren mi yoksa ayın başının gelmesiyle mi gerçekleşeceği tartışılmıştır. Kimi âlimler ta’lik ifade eden sözün söylenmesiyle kimisi de kastedilen zamanın gelmesiyle talakın vaki olacağı görüşünü savunmuştur.⁶⁸

Takiyüddin Ali, mevzuyla ilgili İbn Teymiyye’yi Zahirilerden farklı değerlendirmekte, Zahirilerin ta’likî talakı bütünüyle reddettiğini, İbn Teymiyye’nin ise prensipte onu kabul ettiğini ancak yemin kastı taşıyan ta’likî talakın geçerliliğini kabul etmeyerek hata ettiğini ve aynı zamanda icmaya muhalif davrandığını ifade eder.⁶⁹

Takiyüddin Ali, İbn Teymiyye’nin ta’likî talak konusundaki görüşünün yanlışlığını ortaya koymaya çalışırken öncelikle meseleyi ele alış şekline dikkat çekerek onun usûl ve yöntem konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını ve bu sebeple de yeminle ilgili nasları genel kurallar çerçevesinde yorumlamayarak hata ettiğini ima eder. Ona göre İbn Teymiyye konuyla ilgili hüküm istinbatında ciddi hata etmiştir. Diğer bir ifadeyle o, Kitap ve Sünnet’ten nasıl hüküm çıkarılacağı konusunda insanların kafasını karıştırmaktan başka bir şey yapmamıştır. Zira insanlar, Kitap ve Sünnet bilgisine vakıf olma

⁶⁷ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü’l-mudiyye*, 11.

⁶⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/111; Kâsânî, *Bedâi’u’s-senâi*, 3/25; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 3/99; Mâverdi, *el-Hâvi’l-kebîr*, 10/136; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/341.

⁶⁹ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü’l-mudiyye*, 12; Ebü’l-Hasen Takiyüddin Ali b. Abdülkâfi es-Sübkî, *Fetâvâ es-Sübkî* (b.y.: *Dâru’l-meârif*, ts), 2/303.

açısından ikiye ayrılmakta, bir meselenin hükmünü şer'î deliller ışığında Kitap ve Sünnet'ten çıkarabilme potansiyeline sahip olanlara âlim ve müctehid, bu imkânı olmayanlara da âmi ve mukallid denir. Ona göre ikinci gruptakiler birinci gruptakilerin yolunu takip etmeli, sözlerinin Kitap ve Sünnet'e mugayir olduğunu düşündüklerinde hemen onlara muhalefet etmektense mutlaka onların başka bir delili ya da delilleri göz önünde bulundurduklarını düşünerek hareket etmelidir. Zira nasların âm, has, mutlak, mukayyed, nâsîh, mensûh gibi hususları vardır ve tüm bunları bilmeyenler nasların sadece zahir manalarını esas alarak hüküm vermemelidir.⁷⁰ Nitekim Kur'an'da hüküm ifade eden birçok ayet var ki sadece onların zahir manaları esas alınırse hatalı karar verilmiş olur. Takiyüddin Ali mevzuyla alakalı Kur'an'dan şu örnekleri verir: “İçinizden mü'min ve hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse ellerinizin altında bulunun cariyelerle evlensin.”⁷¹ Ona göre bu ayet umum ifade etmekte ve cariye olan iki kız kardeşin aynı nikah altında bulunabileceğine imkân vermektedir. “Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz... size haram kılındı. Kendi sülbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi aynı nikâh altında bulundurmanız da size haram kılındı”⁷² Ona göre bu ayet de umum ifade etmekte ve yukarıdaki ayetin tersi hüküm içermektedir. Diğer bir ifadeyle ister cariye ister hür olsun iki kız kardeşin aynı nikâh altında olmasını yasaklamaktadır. Bu iki ayeti okuyan kişinin kafası karışabilir. Hâlbuki Hz. Osman; aynı mevzuda bir ayet helal, diğer ayet haram kılırsa haram kılan ayetin hükmünü almak daha evladır diyerek tearuz eden delillerde nasıl bir usul takip edilmesi gerektiğini öğretmiştir. Bundan habersiz olan kişi ayetin lafzından hareketle cariye olan iki kız kardeşin aynı nikâh altında bulunabileceğine hükmederse yanlış karar vermiş olur. Yine “Kadınlar sizin ekeneğinizdir. Ekeneğinize nasıl isterseniz öyle yaklaşın”⁷³ ayeti cinsel ilişkinin anal yolla da yapılabileceğine imkân vermektedir. Buna dair

⁷⁰ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 20.

⁷¹ en-Nisa 4/ 25.

⁷² en-Nisa 4/23.

⁷³ el-Bakara 2/223.

Malik'ten şaz bir rivayetin nakledildiği de söylenmiştir.⁷⁴ Diğer taraftan Malik'ten şaz rivayetin hükmünü nakzeden başka rivayetlerin de aktarıldığı ve bunların daha sahih olduğu⁷⁵, başta Malikiler olmak üzere bütün mezheplerin anal yolla cinsel ilişkinin haram olduğu konusunda ittifak ettiği de belirtilmiştir.⁷⁶ Ayrıca ayetteki ifadenin cinsel ilişkinin yolunu değil, şeklini/pozisyonunu ifade ettiği ayetin sebebi nüzulünden anlaşılmaktadır. Zira Yahudiler, kadının üreme organına arka taraftan yaklaşırsa doğacak olan çocuğun şası olacağına inanıyordu. Bu batıl inancı yıkmak için söz konusu ayetin indiği zikredilmiştir.⁷⁷ Takiyüddin Ali'ye göre tüm bu delillerin arasını telif edemeyen, Kitap ve Sünnet'i bir bütün olarak değerlendirmeyen ve ayetlerin iniş sebebini göz önünde bulundurmeyen bir şahıs, sadece ayetin zahirinden hareketle insanın eşiyile anal yolla cinsel ilişki yaşayabileceğine hükmederse hatalı karar vermiş olur.

Takiyüddin Ali, mevzuyla alakalı şu hadisleri de zikretmektedir: “İçki/hamr içene celde vurunuz” *Bunu tekrarlayıp dördüncü defa içeni ise öldürünüz*⁷⁸ Bu rivayetin zahiriyle amel eden kişi, ısrarlı bir şekilde içki içenin öldürülmesi gerektiğine hükmederse hata eder. Zira ulema sadece bu hadisin zahirine dayanarak böyle bir hüküm verilmeyeceği konusunda ittifak etmiştir.⁷⁹ Yine “Hz. Peygamber Medine’de korku ve yağmur endişesi olmadan namazlarını cem ederek kıldı”⁸⁰ rivayetini duyan kişi, herhangi bir mazeret olmadan da namazların cem edilebileceğine hükmederse hata eder. Çünkü âlimler, mazeretsiz namazların cem edilmeyeceği konusunda görüş birliğine

⁷⁴ Mâlik, “ed-Dâni ve verâsetühü”, 7.

⁷⁵ Mâlik, “ed-Dâni ve verâsetühü”, 8.

⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 4/205; Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Umm* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1990), 5/101; Ebû İbrahim, İsmail b. Yahya b. İsmâil el-Müzenî, *Muhtasarü'l-Müzenî* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1990), 8/276; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/297.

⁷⁷ Buhârî, “Tefsîru'l-Kur'an”, 42; Müslim, “Hac”, 115.

⁷⁸ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Müsnedü İmam Ahmed bin Hanbel*, thk. Şuayb Arnavud (b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 10/333; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 9/247.

⁷⁹ Merğînânî, *el-Hidâye*, 4/392; Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, 13/386.

⁸⁰ Müslim, “Salâtü'l-müsâfirîn”, 6; Ebû Dâvûd, “Salât”, 280.

varmıştır.⁸¹ Nitekim Hz. Ömer, Ebu Musa el-Eş'arî'ye gönderdiği mektupta mazeretsiz olarak namazları cem etmenin kebâirden olduğunu beyan ederek bu konuda gereken hassasiyeti göstermesini tavsiye etmiştir.⁸² Yine İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre aynı anda verilen üç talak, Hz. Peygamber döneminden Hz. Ömer'in halifeliğinin ilk üç yılına kadar bir olarak kabul edilmişti. İnsanlar bu konuyu fazla dillerine dolamaya başlayınca Hz. Ömer, insanların aleyhine olacak şekilde fetva verilmesini talep etti. Yani aynı anda verilen üç talakı bir değil, üç olarak sayılmasını emretti.⁸³ İbn Abbas'tan bunu nakzederek rivayetler de nakledilmiştir.⁸⁴ İbn Abbas'tan gelen ve birbirini nakzederek rivayetleri işiten kişi bunlardan hangisiyle amel edileceğini bilemez. Hâlbuki âlimler, aynı anda verilen üç talakın bir talak sayılması gerektiğini belirten rivayetin zahiriyle amel etmemiş, Hz. Ömer'in uygulamasını esas alarak aynı anda verilen üç talakın bir değil, üç talak sayılacağı konusunda görüş birliğine varmışlardır.⁸⁵ Aynı şekilde mut'a nikâhının cevazı konusunda birbirini nakzederek farklı rivayetler nakledilmiştir.⁸⁶ Mevzuyla alakalı önceki uygulamaların nesh edildiğini bilmeyen kişi mut'a nikâhının cevazına hükmederse hata eder. Nitekim mut'a nikâhının hem cevazına hem de yasaklığına dair zikredilen rivayetlerin sahih olması nedeniyle Abbasi halifelerinden Me'mûn'un (ö. 218/833) kafasını karıştırmış, o da caiz olduğunu düşünerek mut'anın serbestiyetine karar vermiştir. Dönemin kadılarından Yahya b. Eksem (ö. 224/850) Me'mûn'a, mut'a nikâhının serbest bırakılmayacağını, onu nesh eden delillerin daha kuvvetli olduğunu izah etmiş, o da Yahya'nın uyarılarını dikkate alarak mut'ayı tekrar yasaklamıştır.⁸⁷ Nakledildiğine göre sahabeden olan Kudame İbn

⁸¹ İbn Rüşd, , *Bidâyetü'l-müctehid*, 1/184; Şâfiî, *el-Ümm*, 1/95; Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, 2/15; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/205.

⁸² Abdürrezzâk, *el-Müsannef*, 1/535.

⁸³ Müslim, "Talak" 2; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/61.

⁸⁴ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/552.

⁸⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/95; Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, 10/119; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/368.

⁸⁶ Buhârî, "Meğâzi", 40, "hiyel", 4; Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *Müsned* (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1951), 2/14; Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, 7/337.

⁸⁷ Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir*, 9/ 330.

Ma'zun, içkinin yasaklığına kâil olmadığı için onu içmeye devam etmiş, durumdan haberdar olan Hz. Ömer, Kudame'ye bunu neden yaptığını sorunca o, “ *İman edip salih amellerde bulunanlar için tattıkları şeylerde günah yoktur*”⁸⁸ ayetinin buna cevaz verdiğini söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer, ayetin devamındaki istisna edatına dikkat çekerek onun umum ifade etmediğini, dolayısıyla yaptığı tevlin yanlış olduğunu söylemiş ve ona had cezasını uygulamıştır.⁸⁹ Çünkü Kudame ayetten hüküm çıkarma konusunda doğru bir metot takip etmemiş, yanlış metotla yanlış bir hükme varmıştır. Takiyüddin Ali, bu rivayetlerin akabinde şu tespiti yapar: *Tahsis ya da takyid eden delilleri göz önünde bulundurmadan sadece nasların mutlak veya umum ifadelerinden hareketle bir hüküm vermek yanlıştır ve böyle bir yanlış karar da kişiyi mesuliyetten kurtarmaz.*⁹⁰

Takiyüddin Ali'ye göre yemin kapsamındaki ta'liki talakın kefarete gerektireceğini ifade eden ayetleri de bu kapsamda değerlendirmek gerekir. Nitekim “ *Allah boş yeminlerinizden dolayı sizi muaheze etmez fakat kasten ettiğiniz yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Yemin kefareti ya kendi ailenize yedirip giydirdiklerinizin orta hallisinden olmak üzere on fakiri doyurmak veya giydirmek ya da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan için üç gün oruç tutmaktır. İşte bu sizin yeminlerinizin kefaretidir. Yemin ettiğinizde yeminlerinizi tutun. Allah ayetlerini bu şekilde açıklar ki şükredesiniz.*”⁹¹ Başka bir ayette ise “ *Allah, (kefareti ödemek şartıyla) yeminlerinizi bozmanızı size meşru kıldı*”⁹² buyrulmuştur. Bu iki ayeti okuyan kişinin kafası karışabilir ve talak için yapılan yeminin de bu kapsamda olduğunu zannederek şöyle diyebilir: Talak yemini de bir yemindir ve Allah bütün yeminler için kefarete gerektirmediğini emretmiştir. O halde talak yemini için de kefarete gerekir. Takiyüddin Ali'ye göre İbn Teymiyye bu mantıktan hareketle yemin kapsamındaki ta'liki talakın, boşamayı değil, sadece

⁸⁸ el-Maide 5/93.

⁸⁹ Beyhakî, *Sünenü'l-kübürâ*, 5/138; Şâfiî, *el-Umm*, 6/195.

⁹⁰ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 22-23.

⁹¹ el-Maide 5/89.

⁹² et-Tahrim 66/2.

kefareti gerektireceği görüşünü savunmuştur. Ona göre İbn Teymiyye'nin görüşü hatalıdır. Zira yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere nasları tahsis veya takyid eden muhassisler ve mukayyidler ya da muarız başka deliller bulunabilmektedir. Dolayısıyla nasların umum ve hususunu, mutlak ve mukayyedini, sebebi nüzulünü ve en önemlisi Hz. Peygamberin mevzuyla ilgili açıklamalarını göz önünde bulundurmadan hüküm vermek kişiyi yanlış tercih yapmaya sevk eder. Kur'an'da umum ifade eden bir lafız yoktur ki ona tahsis girmiş olmasın diyen Takiyüddin Ali, İbn Teymiyye'nin mevzuyla ilgili görüşlerinin ulemadan ziyade halkın avam tabakası arasında taraftar bulduğuna dikkat çeker. Ona göre avam, ilmi metodolojiyi ve ahkâmın dayandığı delilleri yeterince bilmediği için sadece nasların umumuna ya da zahirine bakarak onları anlamaya çalışır. Böyle sathi bir bakış açısıyla nasları doğru yorumlamak ve isabetli karar vermek ise mümkün değildir.⁹³

Takiyüddin Ali, ilgili nasların lafzi tahlilinden hareketle de İbn Teymiyye'nin görüşünün yanlış olduğunu söyler. O, öncelikle ilgili ayetlerin içeriğine vurgu yaparak Maide suresinde, kişilerin bilinçli yapılan yeminlerden dolayı muaheze edileceği bu sebeple yeminlere bağlı kalınması gerektiği, yeminin bozulması durumunda ise kefaret gerekeceği, Tahrim suresinde ise hangi durumlarda yeminin bozula- bileceği hükmüne dikkati çeker. Kefaretin ta'liliyle alakalı öne çıkan iki yoruma yer verir. Birinci yoruma göre yapılan yemin, iyilik yapmayı, insanlar arasını ıslah etmeyi ve Allah'tan sakınmayı engelleyen bir mani konumunda ise bu maninin bertaraf edilmesi ve tekrar iyiliğin yapılması için kefaret yolu meşru kılınmıştır. İkinci yoruma göre sürekli Allah adına yemin edilmemesi ve değerinin düşürülmemesi için kefaret şart koşulmuştur.⁹⁴ Zira "Vallahi şöyle yapacağım ya da "vallahi şöyle yapmayacağım" diye yemin eden kişi Allah'ın adını

⁹³ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 25-26.

⁹⁴ Ebû Câfer Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi te'vili'l-Kur'an*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 4/448; Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Begâvi, *Meâlimü't-tenzil fi tefsiri'l-Kur'an* (b.y.: Dâru Tibe, 1997), 1/263, 3/93.

anarak yeminini pekiştirmiş olur. Yeminine muhalif davrandığı zaman da Allah'ın yüce adını çiğnemiş olur. İşte bu sıkıntılı durumu ortadan kaldırmak ve caydırmak için kefarete şart koşulmuştur. Zahiriler ve bir kısım âlimler, bu ayete dayanarak sadece Allah'ın esma ve sıfatına yemin edilebileceğini ve yalnızca bunlar için kefaretin söz konusu olduğunu dile getirmiş,⁹⁵ çoğu ulema ise bu görüşe katılmamış illet birliği temelinde başka şeylere de yemin edilebileceğini savunmuştur.⁹⁶ Bununla birlikte illet birliğini şart koşanların bir kısmı yemin edilebilecek şeylerin alanını geniş tutarken bir kısmı da sadece dince hürmet edilen şeylere yemin edilebileceğini söylemiştir.⁹⁷ Ta'liki talak mevzusunun bu çerçevede tartışıldığını hatırlatan Takiyüddin Ali, ulemanın iki konuda ittifak ettiğinden söz eder.⁹⁸ İttifak noktalarından biri, ta'liki talakın yemin olarak kabul edilse bile kefarete gerektirmediği, diğeri de ayetin umum değil, husus ifade ettiğidir. Ayet husus ifade ettiğine göre yeminin lugavi manası değil, şer'î manası esas alınır. Çünkü lafız şâri'nin hitabıdır ve şer'î bir mesele hakkındadır. O, tüm bunlardan sonra yeminin şer'î tanımını şöyle yapar: Şer'î açıdan haram ya da mekruh olmayan veya yemin etmenin kendisiyle meşru olduğu lafızlarla sözü bağlamaktır/pekiştirmektir.⁹⁹ Bu tanıma göre şer'î mana içermeyen hiçbir yemin, kefarete gerektirmez. Dolayısıyla ona göre ta'liki talak, doğrudan yemin kapsamında değil, nezir ve itak çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir konudur. Zira nezirde ve itakta kurbete bağlı olarak bir menfaatin celbi ya da mefsedetini def'i istenir. Örneğin "Allah bana şifa verirse bir ay oruç tutarım" diyen kişi, kurbetle/ibadetle beraber bir zararın def'ini; "kaybolan eşyayı bulursam sadaka veririm" diyen kişi de ibadetle beraber bir menfaatin celbini talep etmiş olmaktadır. Burada asıl maksat adak ve ibadet olduğundan menfaatin celbi ya da mefsedetini defineye bağlı olarak sözün gereği olan ifa istenir, kefarete istenmez.

⁹⁵ İbn. Hazm, *el-Muhallâ*, 6/284.

⁹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 8/132; Şâfiî, *el-Ümm*, 7/64; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 9/499.

⁹⁷ Kâsânî, *Bedâ'us-Senâi*, 3/2; Mâverdî, *el-Havi'l-kebir*, 15/263; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 9/488.

⁹⁸ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 27-28.

⁹⁹ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 29.

Takiyüddin Ali, bu tür nezirleri teberrür adağı kapsamında değerlendirir. Asıl maksadı adak ve ibadetten ziyade teşvik ya da men olan nezirleri ise şibhi teberrür kapsamında değerlendirir. Örneğin “falan kişiyle konuşsam bir ay oruç tutayım”, ya da “şuna iyilik yapmazsam sadaka vereyim” diyen kişinin temel amacı adak ve ibadet değil, nefsinin bir şeye teşvik veya onu bir şeyden engellemektir. Böyle bir nezir, bir yönüyle adak, diğer yönüyle yemin sayılır. Dolayısıyla bu çeşit adakların gereği yerine getirilmediği takdirde kefarete ödenir. Talak meselesini bu açıdan değerlendiren Takiyüddin Ali'ye göre talak, lafız açısından adaga benzese de içerik açısından teberrür adağı kapsamında olduğu için bozulması durumunda kefarete değil, ifa istenir.¹⁰⁰

Takiyüddin Ali'ye göre, yemin kastı olsun ya da olmasın ta'liki talakın geçerliliği konusunda icma vardır. Diğer bir ifadeyle; “Önümüzdeki ayın başı gelirse sen boşsun” ya da “bana bin lira verirsen sen boşsun” gibi yemin kastı ifade etmeyen ta'liki talak ile “Falan kişiyle konuşursan boşsun” “eve girersen boşsun” gibi teşvik, men veya tasdik kapsamında yemin kastıyla söylenen ta'liki talakın nâfiz olduğu konusunda icma edilmiştir. Üzerinde icma oluşmuş bir meselede ümmetin yanılmasının mümkün olmadığını belirten Takiyüddin Ali'ye göre meselenin ihtilafı olduğu iddiası, ciddi bir yanılma hatta yalan ve iftiradan ibarettir.¹⁰¹ Çünkü bu konuda icma olduğunu söyleyenler arasında müctehid imamlar olduğu gibi ümmetin sözüne itimad ettiği zatlar da yer almıştır. Nitekim İbn Teymiyye'nin de ilim ve faziletine itimad ettiği Şâfiî (ö. 204/820) ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), mevzuyla ilgili icma'nın varlığını kabul etmiştir. Ayrıca Ebu Ubeyd (ö. 224/838), Ebû Sevr (ö. 240/854), Taberî (ö. 310/923), Ebû Bekir İbn Munzir (ö. 318/930), Mervezî (ö. 294/906), İbn Abdülber (ö. 463/1071), İbn Rüşd (ö. 520/1126) ve Bâcî (ö. 474/1081) gibi meşhur müctehid zatlar icma'nın olduğunu zikretmişlerdir. Hanefî, Mâliki ve Şâfiî mezhepleri de ta'liki talakın geçerliliği konusunda

¹⁰⁰ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 39; Takiyüddin Ali, *Fetâvâ es-Sübki*, 2/303.

¹⁰¹ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 12.

ittifak etmiştir. İbn Teymiyye ve talebesi İbn Kayyim el-Cevziye hariç Hanbeli fukaha da bu görüşü benimsemiştir.¹⁰² Ona göre İbn Teymiyye mevzuyla ilgili diğer imamların görüşüne muhalif davrandığı gibi kendi imamı olan Ahmed b. Hanbel'e de muhalif görüş beyan etmiştir. Zira Ahmed b. Hanbel, ta'liki talakı ve itakı, kefaret gerektiren yeminler kapsamında değerlendirmemiştir. Diğer bir ifadeyle o, bu iki mevzuyu diğerlerinden ayırmış, ta'liki talakı ve itakı, kefaret gerektiren yeminlerin dışında kabul etmiştir.¹⁰³ Takiyüddin Ali'ye göre İbn Teymiyye, yemin kastıyla söylenen ta'liki talakın boşamayı değil, sadece yemin kefareti gerektireceğiyle ilgili görüşünü, Leyla binti Acma'nın haberine dayandırmıştır.¹⁰⁴ Layla binti Acma'nın haberi ise çoğu ulema tarafından zayıf kabul edildiği için delil olarak kullanılmamıştır. Nitekim Ahmed b. Hanbel, Leylâ binti Acma tarafından nakledilen haberi zayıf görmüş, mevzuyla ilgili Osman b. Hâdır tarafından nakledilen haberi daha sahih görmüştür.¹⁰⁵ İbn Ömer, İbn Abbas, İbn Zübeyr ve Cabir gibi meşhur sahabeler de yemin kastıyla söylenen itakın kefareti değil, azat etmeyi gerektireceğine hükmetmişlerdir.¹⁰⁶ Diğer bir ifadeyle yeminini bozan kişilerin kefaret yerine köle azat etmeleri gerektiğine karar vermişlerdir. Dolayısıyla onlar, Layla binti Acma'nın haberi doğrultusunda değil, Osman b. Hâdır'ın

¹⁰² Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 13.

¹⁰³ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 13.

¹⁰⁴ Abdurrezzâk'ın *Musannef*'inde yer alan Leyla binti Acma'nın haberi şöyledir; Ebû Râfi'den nakledildiğine göre o şöyle dedi: Mevlam Leyla binti Acma bana dedi ki; Eşini boşamadığın ya da onunla aranı ayırmadığın takdirde her köle için bir azat etme ve her mal için bir hediye vardır ki o (köle) de Yahudi ve Hristiyan bir kadındır. (Bunun üzerine) fıkıhçı yönüyle bilinen Zeynep binti Ümmü Seleme'ye gittim. Zeynep benimle beraber Leylâ'nın evine geldi ve burası Harût ve Marut'un evi mi? diye sordu. Leyla Zeynep'e "Canım sana feda olsun" dedi aynı şeyi tekrarladı. Zeynep Yahudi ve Hristiyan mı? Onları serbest bırak (ayırmaya çalışma)" dedi. Sanki ondan (leylanın tavrından) hoşnut olmadı. Bu defa Hafsa'ya gittim. Hafsa onu çağırttı. Hafsa'ya da aynı şeyi söyledi. Hafsa da benzer tepki verdi ve sanki onun tavrından hoşnut olmadı. Abdullah b. Ömer'e gittim Onunla beraber Leyla'ya gittik. Abdullah selam verince Leyla onu sesinden tanıdı ve "babam sana, atalarım da babana feda olsun" dedi. Abdullah, "sen taştan mı yoksa demirden misin? Söyle sen hangi şeydensin? Zeynep ve müminlerin annesi(Hafsa) sana fetva verdikleri halde onların fetvalarını kabul etmemişsin" dedi. Leyla: ey Ebû Abdurrahman "canım sana feda olsun" dedi ve aynı sözü ona da söyledi. Abdullah, Leyla'ya "Yahudi ve Hristiyan mı? Yemininin kefaretinin ver ve onları rahat bırak" dedi. Abdurrezzâk, *el-Musannef*, 10/111.

¹⁰⁵ Haberin zayıflığı için bk. İbn Kudâme, *el-Muğni*, 9/518.

¹⁰⁶ Zikir geçen zatların görüşleri için bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübârâ*, 10/113.

haberi kapsamında fetva vermişlerdir.¹⁰⁷ Takiyüddin Ali'ye göre İbn Teymiyye'nin görüşünü Ahmed b. Hanbel aracılığıyla Leyla binti Acma'ya dayandırması ve bunun sanki Ahmed b. Hanbel tarafından da kabul edildiğini hissettirmesi doğru değildir. Takiyüddin Ali'ye göre yemin kastı olsun ya da olmasın ta'liki talakın geçerliliği hususunda icma oluşmuştur. İcma oluştuğundan sonra ona muhalefet etmek caiz değildir. Zira icma, şer'î delillerin en önemlilerinden biridir. Allah, bu ümmeti hata üzerinde birleşmekten korumuştur. Onlar icma ettiklerine göre isabet etmişlerdir. Birçok âlim, icma'ya muhalif görüş beyan etmenin küfür gerektirdiğini ifade etmiştir. Fetva veren kişilerden, üzerinde ittifak edilen mevzular hususunda dikkatli olmaları, muhalif görüş beyan etmekten kaçınmaları, buna rağmen muhalif görüş beyan edilirse bunun reddedilmesi gerektiği istenmiştir.¹⁰⁸ Takiyüddin Ali, icmanın bağlayıcı olduğunu, Kur'an'ın birçok ayetinin buna işaret ettiğini, dolayısıyla icma'ya muhalif davranmanın Kur'an ayetlerine karşı gelmek olduğunu, ta'liki talak mevzusunun da bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder. Yine Ona göre Hz. Peygamber de cemaatin lüzumu üzerinde durmuş, cemaatten ayrı kalmanın şeytana yandaş olma manasına geleceğini ifade etmiştir.¹⁰⁹

Takiyüddin Ali'ye göre İbn Teymiyye, yemin kastı taşıyan ta'liki talakın boşamayla değil sadece kefarete gerektireceğiyle ilgili başka delillerin olduğunu iddia etmesi yanlıştır. Nitekim İbn Teymiyye, Tavus b. Keysan'dan (ö. 106/725) gelen bir rivayetin Abdürezzak es-San'ânî'nin (ö. 211/826) *Musannef*'inde bulunduğunu İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) da eserinde bu rivayete yer verdiğini dile getirmektedir.¹¹⁰ Hâlbuki Tâvus'tan nakledilen rivayet mükrehin talakıyla ilgilidir.¹¹¹ İbn Hazm mevzuyu karıştırmış, İbn Teymiyye de İbn Hazm'den iktibasta bulunduğu için doğru olmayan bir iddiada bulunmuştur.

¹⁰⁷ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 14.

¹⁰⁸ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 14.

¹⁰⁹ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 15.

¹¹⁰ Takiyüddin Ali, *Fetâvâ es-Sübki*, 2/303.

¹¹¹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 6/406.

Zira Tavus, mevzuyla alakalı İbn Hazm ve İbn Teymiyye'nin görüşünün aksine fetva vermiş ve birçok müellif de sahih bir senetle Tavus'tan onların görüşünü çürüten diğer bir ifadeyle ta'liki talakın geçerliliğini ortaya koyan rivayetler nakletmişlerdir.¹¹² Yine ona göre İbn Teymiyye'nin ta'liki talak konusunda Zahirilerin genel görüşüne tam katılmamakla beraber kendi görüşünü desteklemek için onların itibar edilmeyen görüşüne yapışması düşündürücüdür.¹¹³

Takiyüddin Ali'ye göre İbn Teymiyye'nin kendi görüşünü desteklemek için sahabe dönemine ve o dönemki uygulamalara atıfta bulunması da yanlıştır. Diğer bir ifadeyle o dönemde yemin kastıyla ta'liki talak'ın vuku bulmadığı, boşamaların yemin kastı taşımayan ifadelerle yapıldığı dolayısıyla sadece yemin kastı taşımayan ta'liki talakın nafız olduğu söylemi doğru değildir. Çünkü sahabe döneminde hem söylem hem de eylem bazında yemin kastıyla ta'liki talakın vuku bulunduğu ve bunun da geçerli olduğu sabit olmuştur. Nitekim Buhârî'nin (ö. 256/870) ifadesine göre Nâfi' (ö. 117/735) şöyle demiştir: Adamın biri eşine “*evden çıkarsan kesinlikle boşsun*” dedi. Olaya vakıf olan İbn Ömer kadına “*evden çıkarsan boşanmış olursun. Çıkamazsan herhangi bir şey gerekmez*”¹¹⁴ dedi. Takiyüddin Ali'ye göre bu olay, sahabe döneminde yemin kastıyla söylenen ta'likî talakın vuku bulunduğunu ve aynı zamanda geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Yine ona göre İbn Ömer gibi ilim ve fazileti sebkat etmiş birinin bu şekilde fetva vermesi ve buna herhangi bir itirazın gelmemesi onun diğer sahabeler tarafından da kabul edildiğini gösterir. Hz. Ali'ye, eşini boşayacak şekilde yemin eden ve daha sonra yeminini bozan bir adam getirildi. Onu getirenler, adamın yeminini bozduğundan dolayı eşinden boşanmış olduğunu düşünüyor ve Hz. Ali'nin de buna göre hükmedeceğini bekliyorlardı. Ancak Hz. Ali meseleyi inceledi ve adamın baskı altında kalarak yeminini bozduğuna kanaat getirdi. Bunun için de onların boşamalarına değil, birleşmelerine karar verdi.¹¹⁵

¹¹² İlgili rivayetler için bk. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 6/366, 401, 416, 417.

¹¹³ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 16.

¹¹⁴ Buhârî, “Talâk”, 11.

¹¹⁵ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 6/326.

Takiyüddin Ali'ye göre burada ikrah olmasaydı Hz. Ali onların boşamalarına karar verirdi. Zira olayın akışından bu anlaşılabilir. Ayrıca Beyhaki'nin (ö. 458/1066) eserinde yer alan bir rivayet durumu pekiştirir niteliktedir. Şöyle ki; Abdullah b. Mes'üd'a "*Bir adam, eşine şöyle, şöyle yaparsan boşsun dedi. Kadın da onu yaptı*" denildi. Abdullah, "*bu bir talaktır*"¹¹⁶ dedi. Bu rivayetin lafızlarından anlaşıldığına göre yeminin bozulması nedeniyle talak vaki olmuş, ancak kefarete gerekmemiştir. Takiyüddin Ali'ye göre Hz. Peygamberin övücü sözlerine mazhar olan Abdullah b. Mes'üd'un bu şekilde fetva vermesi ve sahabeden de kimsenin itiraz etmemesi, hem o dönemde yemin kastıyla yapılan ta'liki talakın vaki olduğunu hem de onun geçerliliğini ortaya koymaktadır. Yine bazı rivayetlerde yer aldığına göre Ebu Zer'in eşi Cuma günündeki icabe-i saatin vaktiyle ilgili Ebu Zer'e çokça soru sorması karşısında Ebû Zer, bir zıra' kadar güneşin tepeden batıya meyiletme vaktini işaret ederek kendisine konuyla ilgili daha fazla soru sorması halinde onu boşayacağına yemin etmiştir. Ona göre bu rivayetten de anlaşıldığı üzere sahabe, kendi döneminde yemin kapsamında ta'liki talakta bulunmuştur. Takiyüddin Ali'ye göre Sahabe döneminde yemin kapsamındaki taliki talakın sadece kefarete gerektirdiği söylemi açık bir yalan ve hoş olmayan direktmeden başka bir şey değildir. Zira Hz. Aişe mevzuyla ilgili "*büyük olsa da talak ve itak içermeyen her yemin, kefarete gerektirir*"¹¹⁷ demiştir. Hz. Aişe, talak ile itak içeren yemini, kefarete gerektiren yeminlerden ayırmıştır. Dolayısıyla yemin kastını taşıyan ta'liki talak ve itak için kefarete değil, boşama ve hürriyete kavuşma söz konusudur. Takiyüddin Ali'ye göre İbn Teymiyye bu rivayeti kullandığı halde Hz. Aişe'nin talak ve itak ile ilgili sözünü kasıtlı olarak ketmetmiştir. Böylece Hz. Aişe'nin yemin kastıyla yapılan ta'liki talakın sadece kefarete gerektirdiği görüşüne sahip olduğu vehmini uyandırmaya çalışmıştır.¹¹⁸

İbn Teymiyye'nin yemin kapsamında değerlendirilen ta'liki talakın geçerli olmayıp sadece kefarete gerektirdiğiyle ilgili görüşünün

¹¹⁶ Beyhaki, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/583.

¹¹⁷ Beyhaki, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/111.

¹¹⁸ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 17-18.

yanlışığını sahabe dönemindeki bazı uygulamalarla ortaya koymaya çalışan Takiyüddin Ali, aynı şeyin tabiin dönemi için de geçerli olduğunu söyler. Ona göre İbn Teymiyye, tabiinden hiç kimsenin görüşüne yer vermeyip sadece Tavus'un nakline yer vermesi, bunu da yanlış te'vil etmesi onun sadece görüşünün yanlışığını değil, art niyetini de ortaya koymaktadır. Hâlbuki Abdürrezzak'ın *Câmiû*, İbn Ebî Şeybe'nin (ö. 235/849) *Musannefi*, Said b. Mansûr'un (ö. 227/842) *Süneni* ve Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sı gibi bilinen eserlerde tabiinin yemin kastıyla yapılan ta'liki talakın boşamayı gerektirdiğine dair bilgiler mevcuttur. Özellikle Said b. Müseyyeb, Hasan Basrî, Atâ, Şa'bi, Şureyh, Said b. Cübeyr, Tâvûs, Mücâhid, Katâde, Ebû Muhalhed, Medine'nin yedi fâkihi olarak bilinen Urve b. Zübeyr, Kasım b. Muhammed b. Ebubekir, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mesut, Harice b. Zeyd, Ebubekir b. Abdurrahman, Salim b. Abdullah b. Ömer ve Süleyman b. Yesar gibi meşhur zatlar aynı görüşü paylaşmışlardır. Bunların konuyla ilgili ittifak edilen görüşü, elbette başkalarının görüşüne tercih edilir. Ayrıca İbn Mesud'un ekolünden olan Alkame, Esved, Mesruk, Ubeydetü's-Selmânî, Ebû Vâil Şakîk b. Selemete, Tarık b. Şihâb ve Zer b. Hubeys gibi zatlar ile İbn Şubrume, Ebû Amr eş-Şeybânî, Ebu'l-Ahves, Zeyd b. Vehb, Hakem, Ömer b. Abdülaziz ve Hallâs b. Amr gibi tabiin uleması da ihtilaf etmeksizin yemin kastıyla yapılan ta'liki talakın kefarete değil, boşamayı gerektirdiğine hükmetmişlerdir.¹¹⁹ Tabiinden sonra gelen Ebu Hanife, Malik, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel gibi meşhur dört mezhep imamı da sahabe ve tabiin görüşü doğrultusunda fetva vermişlerdir. Dolayısıyla, Sahabe, tabiin ve tebeü't-tabiin ulemasından hiç biri farklı görüş beyan etmemiştir. Takiyüddin Ali, tüm bunları zikrettikten sonra şöyle der: *İlk üç asır ulemasının görüş birliğine vardıkları ve daha sonraki âlimlerin de muhalif görüş belirtmeyip istikrar kazandırdıkları bir mesele- nin hükmü konusunda nasıl oluyor da biri ortaya çıkıp tüm bu zevatın muttali olamadıkları bir delili bulup onlara aykırı hüküm verebiliyor.*

¹¹⁹ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes, b. Malik b. Ebî Âmir, *el-Muvattâ*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî (Abûdâbi: Müessesetü Ziyâd b. Sultân, 2004), "Nuzûr", 7; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 6/ 380.

*Hz. Peygamberden günümüze kadar gelen tüm ulemanın görmediğini bu zatın görmesi mümkün müdür?*¹²⁰

Takiyüddin Ali, yemin kapsamındaki ta'likî talâkın kefarete gerektirmediği konusunda icma bulunduğunu ve bu icmayı bozacak ciddi bir delilin olmadığını iddia eder. O, yukarıda sözü edilen nezir çeşitlerinin yemin olup olmadığı konusundaki görüş ayrılıklarına yer verdikten sonra bunların gerçekte yemin kapsamında olmadığını söyler. Aynı şekilde talâk ve itakla ilgili yapılan yeminlerin de haddizatında yemin kabul edilmediğini, onların ancak dolaylı ya da mecazen yemin sayıldığını hatırlatır. Ona göre talâk ve itak için söylenen sözlerle mecazen yemin dense de hakikatte denemez. Çünkü talâk ve itâkın kendilerine ait vasıfları vardır ve bu yönleri baki kalmaktadır. Dolayısıyla yemin ancak Allah adına yapılırsa yemin olur. İlgili ayetten anlaşılan da budur.¹²¹

İbn Teymiyye'nin "*Allah, size yeminlerinizi bozmanızı meşru kıldı*"¹²² ayetine dayanarak yemin bozma karşılığında kefaretin farz kılındığı, bu ayetin inişine sebep olan olayda geçen ifadelerin yemin olarak kabul edildiği, dolayısıyla buradaki hükmün önceki ayet için de geçerli olduğuyla alakalı görüşlerinin doğru olmadığını dile getiren Takiyüddin Ali, Tahrim suresinin iniş sebebine dikkati çeker. Ona göre tahrim suresinde geçen olayın iniş sebebi olarak bazıları Mariye, bazıları da bal olayını zikretmiştir.¹²³ Bu olayı nakledenlerin bir kısmı, yemini anmaksızın kefareten bahsetmiştir. Hz. Peygamber de çözüm yolu olarak kefarete başvurmayıp vahyin gelişini beklemiştir. Hz. Peygamberin eşlerini kendisine haram kılması gerçek anlamda yemin olarak isimlendirilseydi önceki ayetten bunun anlaşılmış olması gerekirdi. Cenabı hakkın bu durumu sadece kendisine bildirmiş olması "tahrim kılma" ifadesinin hakikatte yemin olmadığını ancak onun hükmünü aldığını gösterir. Diğer bir ifadeyle Hz. Peygamberin

¹²⁰ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 19.

¹²¹ Takiyüddin Ali, *Fetâvâ es-Sübki*, 2/310; Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 39.

¹²² et-Tahrim 66/2.

¹²³ Begâvi, *Me'âlimu't-tenzil*, 5/117; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi'u li ahkâmi'l-Kur'ân* (Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, 1964), 18/180.

eşlerini kendisine haram kılması isim açısından değil sadece hüküm bakımından yeminle aynı manayı taşır.¹²⁴

Görüldüğü üzere Takiyüddin Ali, İbn Teymiyye'yi eleştirirken odak noktasına onun icmaya muhalif davrandığı tezini koymaktadır. Diğer bir ifadeyle o, sahabe, tabiin ve tebeü't-tâbiin tarafından kabul gören ve istikrar kazanan talakın hükmü gibi bazı meselelerde İbn Teymiyye'nin aykırı fikir beyan ederek ümmetin kafasını karıştırmaya çalıştığını ve buna hakkının olmadığını iddia etmektedir. Çünkü ona göre icma'nın hükmü bağlayıcıdır. Dolayısıyla icma'ya uymak vacip, ona aykırı davranmak ise haramdır.¹²⁵ O böylece İbn Teymiyye'nin vâcibi çiğnemekle itham etmiş olmaktadır. Takiyüddin Ali'nin İbn Teymiyye'ye yönelik bu ağır ithamlarını o günün sosyal ve kültürel konjoktürüne bağlı olarak okumak mümkündür. Zira toplumda ah-laki yozlaşmayla beraber ortaya çıkan zararlı akımlar ve bunlara karşı oluşan tepki, keskin görüş ayrılıklarına neden olmuş, Takiyüddin Ali de bu atmosferde onu eleştirmiştir. Ancak bu günün şartlarında ve ilmi veriler ışığında eleştiri noktaları farklı değerlendirilebilir. Zira Takiyüddin Ali'nin bağlayıcı dediği icma sarih ve dayanağı nas olan icma olmalıdır. Sükûti icma'nın bağlayıcılığı konusunda ise ihtilaf edilmiştir. Aynı şekilde senedi yani dayanağı nas olmayan icma'nın hükmünün değişebileceği de ifade edilmiş ve Hz. Ömer döneminde icma'yla alınan bazı kararların bu kapsamda olduğu zikredilmiştir.¹²⁶ Bilindiği üzere Hz. Peygamber ve Hz. Ebubekir dönemlerinde fethedilen topraklar Müslüman askerler arasında pay ediliyordu. Hz. Ömer, kendi döneminde fethedilen toprakları Müslüman askerlere pay etmek yerine eski sahiplerinin elinde bırakmış onun karşılığında belli bir vergi alınmasını önermiş ve bunun ümmetin maslahatı için daha uygun olduğunu ifade etmiş, sahabede bu uygulamaya itiraz etmemiş diğer bir ifadeyle sükût ederek onaylamıştır. Aynı şekilde Müslüman erkeklerin Ehl-i Kitap kadınlarla evliliği

¹²⁴ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 40.

¹²⁵ Takiyüddin Ali, *ed-Dürretü'l-mudiyye*, 14.

¹²⁶ Zekiyüddin Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, çev. İ. Kâfi Dönmez (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 123.

meşru iken bazı Müslümanların Ehl-i Kitap kadınlarla evlendiğini ve ümmet arasında bu meylin çoğaldığını gören Hz. Ömer, ümmetin maslahatı için yapılan evliliklerin sonlandırılmasını ve yasağın getirilmesini teklif etmiş bu teklif sahabe tarafından kabul edilmiştir. Üç talak meselesinde de insanlar acele edip farklı zaman dilimlerinde söylenmesi gereken talak lafızlarını aynı anda söylemeye başlayınca ve bu durum halk arasında yayılınca Hz. Ömer, onların aleyhine olacak şekilde karar alınmasını istemiş, sahabe de bunu onaylamıştır. Ulema, Hz. Peygamberin vefatından sonra özellikle de Hz. Ömer dönemlerindeki uygulamaların hepsini aynı kategoride değerlendirmemiş, dayanağı nas olan icma'nın zaman ve şartların değişmesiyle değişmeyeceğini, dayanağı maslahat olan icma'nın ise değişebileceğine hükmetmiştir.¹²⁷ İbn Teymiyye'nin talakla ilgili aykırı fikirleri icma'ya muhalif gibi görünse de gerçekte sarîh ve dayanağı nas olan icma'ya değil, maslahat temelli icma'ya muhalif olduğu söylenebilir. Dolayısıyla aykırı görüş beyan etmesinde bir sakınca olmaması gerekir. Ayrıca İbn Teymiyye icma'yı doğrudan reddetmemiş aksine onu kabul etmiştir. Ancak o, talak konusunda icma'nın oluşmadığı kanaatinde olduğu için genel kabulden farklı düşünmüştür.¹²⁸

Sonuç

Aynı dönemde yaşayan Takiyüddin Ali ve İbn Teymiyye, yazdıkları eserlerle yetiştirdikleri talebelerle ve ortaya koydukları düşüncelerle İslâmî ilimlerin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Her ikisi âlim da aynı ilim havzasından beslenmişlerdir. Takiyüddin Ali, Şâfiî, İbn Teymiyye ise Hanbeli mezhebinin güçlü savunucuları arasında yer almıştır. Takiyüddin Ali, tedris faaliyetiyle beraber bazı idari ve kazâî görevlerde bulunurken İbn Teymiyye daha çok tedris faaliyetinde bulunmuş ve halkı Moğollara karşı cihada teşvik etmek için irşad faaliyetlerine yoğunlaşmıştır. Yaşadıkları dönemde bir taraftan tercüme faaliyetlerinin ve felsefî akımların tesiriyle itikâdî ve amelî alana yönelik bazı zararlı cerayanlar ortaya çıkmış diğer

¹²⁷ Zekiyüddin Şa'bân, *İslam Hukuk İminin Esasları*, 123.

¹²⁸ İbn Teymiyye, *el-Fetavâ el-kübrâ*, 3/246.

tarafından müstakil ve özgün eser vermek yerine taklit geleneğinin baskısıyla şerh ve ihtisarlara ağırlık verilmiştir. Fikri gelgitlerin ve tarafdarlığın yoğun olarak hissedildiği böyle bir dönemde olay ve hadiselere farklı pencereden bakan ve farklı değerlendirmelerde bulunan bu iki âlim, doğal olarak farklı kulvarlarda yer almışlardır. Her ikisi de aynı endişeyi paylaştığı halde bakış açılarının farklılığı fikirsel açıdan onları karşı karşıya getirmiştir. Bundandır ki Takiyüddin Ali, çağdaşı olan ve hayatı boyunca bid'at ve hurafelerle mücadelesiyle öne çıkan İbn Teymiyye'yi kötü niyetli, bid'atçı ve cahil olarak nitelendirmiş ve bazı ağır ithamlarda bulunmuştur. Özellikle itikâdî konulardaki görüşlerinin küfrü işmam edecek tarzda olduğunu, sureti haktan görünmek için ayet ve hadislerin arkasına saklandığını ve bu şekilde görüşlerini halka duyurmaya çalıştığını söylemiştir. Bu ithamları, İslam'ın inanç ve amel alanına dair zaman içerisinde oluşmuş yerleşik kaidelerin tehlikeye girdiği, felsefi akımlarla beraber ahlâkî yozlaşmanın çoğaldığı bir zamanda İbn Teymiyye tarafından savunulan fikirlerin İslam binasına zarar vereceği endişesi ve bir koruma refleksi şeklinde algılamak olasıdır. Diğer bir ifadeyle Takiyüddin Ali'nin eleştirilerini dönemin şartlarına bağlı olarak okumak mümkündür.

Takiyüddin Ali, İbn Teymiyye'yi birçok konuda icma'ya muhalif davranmakla eleştirmiş bilhassa çalışmamızın konusu olan talak kapsamındaki ta'likin boşamayı değil, kefareti gerektirdiği şeklindeki düşüncesinin yanlışlığını ortaya koymaya çalışmıştır. Takiyüddin Ali, İbn Teymiyye'nin mevzuyla ilgili görüşlerini, Kitap ve Sünnet deliliyle çürütmeye gayret ettiği, ilgili nasları yorumlarken bazı müfessirlerin görüşlerine yer verdiği, lafzi tahlillerde bulunduğu ve diğer mezheplerin görüşlerine de değindiği müşahede edilmiştir. Bununla beraber genellikle Şâfiî mezhebinin temel kabullerini göz önünde bulundurduğu anlaşılmıştır. Yine o, İbn Teymiyye'nin savunduğu görüşlerin yanlışlığını ortaya koyarken Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvud gibi temel hadis kaynaklarına başvurduğu mevzuyla ilgili birbirini nakzeder gibi görünen rivayetlerin arasını telif etmeye çalıştığı görülmüştür. Sahabe, tabiin ve sonraki dönem âlimlerinin uygulamalarıyla

görüşlerini pekiştirdiği ve aynı zamanda Arapça dil kurallarından hareketle İbn Teymiyye'nin görüşlerini çürütmeye çalıştığı tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Abdürrezzâk, Ebû Bekr b. Hümâm b. Nâfi'. *el-Musannef*. 5 Cilt. Beyrut: Mektebül-İslâmî, 1403.
- Acar, Halil İbrâhim. "Talâk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39 /496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *Müsnedü İmam Ahmed bin Hanbel*. thk. Şuayb Arnavud. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Aslan, Mehmet Selim. *İslâm Aile Hukuku*. Bursa: Emin Yayınları, 2019.
- Begavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd. *Meâlimü't-tenzil fî tefsîri'l-Kur'ân*. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tibe, 1997.
- Beyhakî, Ebubekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-sahîh*. 9 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422.
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed b. Mehdî. *Sünenü'd-Dârekutnî*. thk. Şuayb Arnavud. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd. *Süneni Ebî Dâvûd*. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Ferâhidî, Halil b. Ahmed. *Kitâbu'l-ayn*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülazîz. *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Askalânî. *ed-Dureru'l-Kâmine fî a'yâni mieti's-sâmine*. 6 Cilt. Saydarâbâd: Meclisu Dâireti'l-Meârif, 1972.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd. *el-Muhallâ bi'l-âsar*.

- 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbüddîn Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed. *el-Muğnî li İbn Kudâme*. 10 Cilt. b.y.: Mektebetü'l-Kâhire, 1968.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni. *Sünenü İbn Mâce*. 2 Cilt. Mısır: Dâru İhya, ts.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Camâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-Arab*. Kâhire: Dâru'l-Meârif, 1119.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktasid*. 4 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2004.
- İbn Tağriberdî, Ebu'l-Mehâsin Cemâleddîn Yusuf b. Abdullah. *en-Nucûmu'z-zâhire fî Mulûki Mısır ve'l-Kâhire*. 16 Cilt. Mısır: Dâru'l-Kutub, ts.
- İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Takıyüddîn Ahmed b. Abdülhalîm b. Mecdiddîn el-Harrânî. *el-Fetavâ el-kübrâ li İbn Teymiyye*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1987.
- İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Takıyüddîn Ahmed b. Abdülhalîm b. Mecdiddîn el-Harrânî. *er-Red ale's-Sübki fî mes'leti ta'likî't-talâk*. thk. Abdullah b. Muhammed el-Mezrû'. Cidde: Dâru Âlemi'l-Fevâid, ts.
- İbnü'l-İmâd, Ebu'l-Fellâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed. *Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâri men zeheb*. thk. Mahmud Arnavûd, 11 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1986.
- İbnü's-Sübki, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Ali b. Abdülkâfi. *Tabâkâtü's-Şâfiyyetü'l-Kübrâ*. thk. Mahmud Muhammed et-Tenâhî. 10 Cilt. b.y.: Hicrun li't-Tibâati ve'n-Neşr, 1413.
- Kâsânî, Âläuddîn Ebübekr, b. Mes'ûd. *Bedâi'u's-sanâi' fî tertibi's-şerâi'*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1986.
- Koca, Ferhat. "İbn Teymiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/391-405. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî bekr. *el-Câmi'u li ahkâmi'l-Kur'an*. 20 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye,

1964.

- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh, b. Malik b. Ebî Âmir. *el-Muvattâ*. thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî. 8 Cilt. Abûdabî: Müessesetü Ziyâd b. Sultân, 2004.
- Mâverdi, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb. *el-Hâvi'l-kebîr*. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999.
- Merğînânî, Ebu'l-Hasen Burhânüddîn Ali b. Ebî Bekr. *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*. thk. Talâl Yusuf. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ, ts.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. Beyrut: Dâru İhyâ, ts.
- Müzenî, Ebû İbrahim, İsmail b. Yahya. *Muhtasarü'l-Müzenî*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1990.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref. *el-Mecmû' şerhu'l-Muhezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Okur, Kâşif Hamdi. İslam Hukuku'nda Boşanma Yemini (Talâka Yemin) Meselesi, *Hitit Üniversitesi Çorum İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 15/1(2009), 5-30.
- Safedî, Salahuddîn Halil b. Aybek. *el-Vâfi bi'l-vefâyât*. 29 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ, 2000.
- Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrâhman b. Ebî Bekr. *Hüsnü'l-muhâdara fi târihi Mısır ve'l-Kâhire*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim. 2 Cilt. b.y.: Dâru İhyâ, 1967.
- Şa'bân, Zekiyüddîn. *İslam Hukuk İlminin Esasları*. çev. İ. Kâfi Dönmez. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *Müsned*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1951.
- Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs. *el-Ümm*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1990.
- Şevkani, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed. *el-Bedru't-Talî' bi mehâsini min ba'di karni's-sânî'*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-

Ma'rife, ts.

Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Neylû'l-evtâr*. Mısır: Dâru'l-Hadîs, 1993.

Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.

Takiyüddîn Ali, Ebu'l-Hasen Ali b. Abdülkâfi. *ed-Dürretü'l-mudiyye fî'r-red alâ İbn Teymiyye*. Dımaşk: Matbaatü't-Terakkî, 1347.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsâ, b. Sevre b. Musa. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 5 Cilt. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1975.

Yavuz, Cemile- Araz, Yunus. "İbn Teymiyye'nin Talak Çeşitleri ve Üç Talak ile İlgili Görüşleri". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2021), 355-380.

Zirikli, Ebû Gays Muhammed Hayrüddin b. Mahmud b. Muhammed b. Ali. *el-A'lâm*. b.y.: Dâru'l-İlim li'l-Melâyin, 2002.

**Criticism of Ibn Taymiyya by Taqī al-Dīn ‘Alī al-Subkī:
The Context of Ṭalāq**

Summary

This study deals with the criticisms of Taqī al-Dīn ‘Alī *al-Subkī* against Ibn Taymiyya in the context of ṭalāq. The two aforementioned individuals lived in the same period and were fed from the same scientific pool. Taqī al-Dīn ‘Alī undertook administrative and judicial duties in Egypt and Damascus, giving lectures in different madrasahs and occupying an important place among Shāfi‘ī scholars. On the other hand, Ibn Taymiyya, focused more on teaching and guidance activities and was one of the most important defenders of the Ḥanbalī sect. While Taqī al-Dīn ‘Alī took a stand in favor of preserving the traditional line of Islam, Ibn Taymiyya drew attention with his criticisms of this line. The criticisms directed at Ibn Taymiyya regarding ṭalāq are important in terms of shedding light on the scientific, intellectual structure and level of that day. It is possible to collect Taqī al-Dīn ‘Alī's criticisms on the subject under three headings. These; whether three ṭalāqs given at the same time/place are considered one ṭalāq. These are the issues related to whether bid‘ī ṭalāq is nafiḥ or not and whether ta‘liqī ṭalāq only requires expiation.

Taqī al-Dīn ‘Alī criticized not Ibn Taymiyya, who was concerned with the first two of the above-mentioned issues, but the Zāhirīs, who were the real owners of those views. Since Ibn Taymiyya also had the same view with the Zāhirīs, he also had his share of indirect criticism. On the third issue, he directly addressed and criticized Ibn Taymiyya. Taqī al-Dīn ‘Alī, in revealing the falsity of Ibn Taymiyya's remarks concerning ta‘liq ṭalāq, benefited from the proofs that have been approved such as the book, the Sunna, the ijma‘ and the qiyās. In

particular, he accused him of acting against the rulings on which there was consensus and using weak narrations to bring evidence. He also claimed that Ibn Taymiyya made a mistake by not sufficiently observing the literal analyzes of the texts, such as general-consideration, absolute muqayyad, nāsikh and abrogated, which were mentioned in the judgment order. In fact, Taqī al-Dīn ‘Alī did not only refer to the evidence of the Shāfi‘ī sect to which he was a follower to support his views. But he also benefited from the views of other sects on the subject. Moreover, he tried to prove that Ibn Taymiyya acted contrary to the Ḥanbalī sect, of which he was a member, by presenting evidence from that sect.

Along with all this, it can be said that these accusations of Taqī al-Dīn ‘Alī against Ibn Taymiyya have a conjectural aspect. Because in the society in which they lived, misconceptions about the field of belief and practice of Islam began to emerge, the settled rules that were agreed upon over time were endangered, and moral corruption increased along with the philosophical movements. At such a time, the ideas defended by Ibn Taymiyya were met with concern by Taqī al-Dīn ‘Alī and he took a defensive position. Therefore, these criticisms of his can be read as a concern that the defended ideas will harm the Islamic building and as a protective reflex.

The aim of this study is, on the one hand, to identify the arguments used by Taqī al-Dīn ‘Alī to criticize Ibn Taymiyya on ṭalāq and their justifications, and on the other hand, to contribute to the field of fiqh by revealing whether there are other justifications than this scientific knowledge.

Keywords: Fiqh, Taqī al-Dīn ‘Alī, Ibn Taymiyya, ṭalāq, swear.